

מוזיאון ראשון-לציון

עיריית ראשון-לציון
אגף מורשת וארכיולוגיה

יש לי מושג

מושגים מתחום המורשת, הציונות והדמוקרטיה
השזורים בסיפורה של ראשון-לציון וראשית
ההתיישבות בארץ ישראל בין השנים 1882-1952

כתבה ציפי גוזז, מרכז חינוך והפעלה, מוזיאון ראשון-לציון

ארכיון היסטורי מירי ברניצקי

ארכיון תצלומים עדי רובין

ייעוץ מדעי ד"ר דן גלעדי וד"ר יוסי לנג

עריכה יצחק ברנר

עריכה לשונית נירה לוין

מרכז חינוך והפעלה טניה ארדן

תודה מיוחדת על שיתוף הפעולה בהכנת התכנית:

לד"ר נחמה יוחאי, מנהלת חט"ב בן-גוריון ולנועה קפלן, מנהלת חט"ב בר-לב

עיצוב גרפי והדפסה דפוס אביב בע"מ

© כל הזכויות שמורות למוזיאון ראשון-לציון

בשנת הלימודים תשס"ד הורה משרד החינוך, ללמד את תלמידי חטיבות הביניים מאה מושגים בתחום הציונות, המורשת והדמוקרטיה. מוזיאון ראשון-לציון קידם בברכה הוראה זו ונרתם גם הוא למשימה. מתוך מאה המושגים, נבחרו על-ידינו שישה-עשר, השזורים בסיפורה ההיסטורי של ראשון-לציון ומוצגים בתצוגות המוזיאון. זאת מאחר וראשון-לציון היא בכורת מושבות העלייה הראשונה, ערש ההתיישבות המתחדשת בארץ ישראל. כאן הונף לראשונה דגל הלאום, כאן שרו לראשונה את "התקוה", כאן למדו לראשונה את כל המקצועות בשפה העברית ועוד...

המושגים שובצו בתוכנית חינוכית ערכית, שנבדקה על-ידי המנהל הפדגוגי של משרד החינוך ופורסמה ב"חוזר מנכ"ל סד/5, ז' בטבת התשס"ד, 1 בינואר 2004".
התכנית כוללת סיור חוויתי בתצוגות המוזיאון, חקירת תצלומים ומסמכים ופעילות יצירתית כדלהלן:

סיור חוויתי בתצוגות: במוזיאון, השוכן במבנים היסטוריים, תצוגות המתארות את רעיון ההתיישבות החקלאית בארץ, גאולת האדמה, ביסוס הלאומיות, החייאת השפה העברית ותרבותה, קיבוץ גלויות, פיתוח תעשייה, שיויון חברתי ומאורעות מרכזיים בתולדות היישוב בארץ. התצוגות מזמנות הצצה לחיי ה"ראשונים" ומסייעות להכרה ולהבנת המושגים הנלמדים.

חקירת תצלומים ומסמכים: תצוגות המוזיאון מציגות תצלומים ומסמכים מקוריים מארכיון המוזיאון. תצלומים ומסמכים אלו משמשים מקור מידע למושגים כפי שהם באים לידי ביטוי בהיסטוריה של ראשון-לציון.

פעילות יצירתית: את שהפנימו יבטאו התלמידים בדרך יצירתית, יגלמו דמויות מהעבר ויתלבטו בדילמות שרווחו באותה תקופה. בדרך מהנה וייחודית זו, לימוד היסטוריה הופך לחוויה. דרך ביטוי נוספת היא עריכת עיתון בו התלמידים ינתחו כתבות מקוריות שהופיעו בעיתוני התקופה ויעצבו עיתון נושאי, ממנו תשתקף תמונה של "מושגים בראי העיתונות".

אנו מאמנים שבעקבות פעילות זו יפתחו התלמידים הזדהות עם התקופה, האנשים והשקפות העולם אשר הולידו מושגים אלו.

חוברת זו מכילה את שישה-עשר המושגים שלהלן:

- עלייה ראשונה ● מושבה לעומת עיר ● הברון רוטשילד ● הדגל הלאומי ● התקוה ● קרן קימת לישראל
- אליעזר בן-יהודה ● הרצל ● עלייה שנייה ● ניל"י ● הצהרת בלפור ● שיויון זכויות לנשים
- עלייה חמישית ● כ"ט בנובמבר ● מעברה ● צנע

הקשר של המושגים הללו לראשון-לציון הוא על-ידי תצלומים ומסמכים מארכיון ראשון-לציון.

העלייה הראשונה (1882-1903)

משפחת זאב אברמוביץ, 1897

העלייה הראשונה החלה בעקבות פרעות ביהודים שאירעו ברוסיה הצארית בשנים 1881-1882 ואשר נקראו "סופות בנגב", כיוון שהתרחשו בדרום רוסיה. פרעות אלו הביאו לגל הגירה גדול של יהודים מרוסיה, מקצתם הגיעו לארץ-ישראל ומספרם כ-25,000 איש.

מרבית העולים השתקעו בארבע ערי הקודש (ירושלים, צפת, חברון וטבריה) ובעיר יפו. מיעוטם פנו להתיישבות חקלאית והקימו את המושבות הראשונות. הם אשר נתנו לעלייה זו את אופייה ואת שמה "העלייה הראשונה" - בשל היותה העלייה הראשונה שכרכה את רעיון השיבה לארץ האבות בשיבה לעבודת האדמה בארץ-ישראל. מייסדי המושבות הראשונות הגיעו ממזרח אירופה והיו ברובם דתיים בעלי משפחות מן המעמד הבינוני. מטרתם הייתה להקים מושבות חקלאיות ולהוכיח שיהודים מסוגלים לעבוד ולהתפרנס מעבודת אדמה. הם השתדלו לרכוש את האדמות ואת כלי העבודה בכסף, אך בשל חוסר ניסיון ומיעוט אמצעים כספיים נקלעו עד מהרה למצוקה. הישועה באה מן הברון רוטשילד, "הנדיב הידוע", אשר לקח אותם תחת חסותו.

בד בבד עם עלייה זו ממזרח אירופה החלה גם עלייה מתימן שנקראה "אעלה בתמר" (המילה "בתמר" היא היפוך האותיות של שנת תרמ"ב, השנה שבה עלו יהודי תימן לירושלים). עוד קבוצה ראויה לציון הגיעה ארצה בעלייה הראשונה: היו אלו חברת ביל"ו (בית יעקב לכו ונלכה), כמה עשרות צעירים רווקים בעלי רעיונות סוציאליסטיים, שהקימו בשנת 1884 את המושבה גדרה.

בנות אהרון מרדכי פרימן

בראשון-לציון

ראשון-לציון היא בכורת המושבות שייסדו בני העלייה הראשונה. בתמוז תרמ"ב (1882) רכשו חברי "ועד חלוצי יסוד המעלה" את אדמות עין-קרא (3340 דונם). בט"ו באב תרמ"ב, 31.7.1882, עלו על הקרקע שבע-עשרה משפחות של יוצאי מזרח אירופה וייסדו את המושבה ראשון-לציון.

המייסדים שמו להם למטרה להיות "...למופת לאחינו בני ישראל הבאים להיאחז בארץ הקודש, לעורר ליבות עמנו ליישוב ארץ ישראל ובנין הריסת הלאום, לעזור בכל יכולתם למייסדי מושבות אחרים בעצה ובפועל." (מתוך "ספר התקנות למושב ראשון-לציון") למרות הקשיים שפקדו את המתיישבים - האדמה הדלה, המחסור במים ובאמצעים כספיים - לא נעזבה ראשון-לציון מעולם. בה נוצרו ערכים התיישבותיים, לאומיים ותרבותיים שהפכו לאבני היסוד של התנועה הציונית ולימים של המדינה.

יפת יודילוביץ עם חברים

1. שולמית לסקוב, "כל ההתחלות", עת-מול כרך כד, גיליון 2 (142) טבת תשנ"ט 1999 עמ' 4-6.
2. א.מ. פרימן, ספר היובל "ראשון-לציון" מעת הוסדה תרמ"ב עד שנת תרס"ז.
3. מרדכי אליאב, ספר העליה הראשונה (1981), הוצאת יד יצחק בן-צבי.

מושבה לעומת עיר כצורת התיישבות

עיר

מושבה

ישוב קבע שיש בו ריכוז גדול של אוכלוסייה. בארץ, משרד הפנים מעניק מעמד של עיר ליישובים שיש בהם כ- 20,000 תושבים. תושביה של העיר עוסקים במסחר, בתעשייה ובשירותים. העיר העברית הראשונה היא תל-אביב שהוקמה בשנת תרס"ט (1909). תחילתה כשכונה מחוץ ליפו שנקראה בשם "אחוזת בית". מטרת המתישבים הייתה לצאת מהעיר הערבית הצפופה ליישוב עברי חדש ומרווח. בשנת 1921 הוענק לה מעמד של עירייה.

צורת ההתיישבות הראשונה של היהודים בארץ-ישראל בסוף המאה ה-19, הייתה מבוססת על משקים פרטיים לא אחידים ועל שירותים קהילתיים למיניהם - בית כנסת, בית ספר, מקווה. התושבים - איכרים, פועלים ועובדי שירותים (בעלי מלאכה, מורים וכיו"ב). עם הזמן הפכו מרבית המושבות לערים או למועצות מקומיות. המושבה הראשונה פתח-תקווה נוסדה בשנת תרל"ח (1878) והיא מכונה "אם המושבות".

בראשון-לציון

המושבה הראשונה של העלייה הראשונה. הוקמה בט"ו באב תרמ"ב, 31 ביולי 1882 על-ידי שבע-עשרה משפחות של יוצאי מזרח אירופה. בשנת 1950 זכתה ראשון-לציון למעמד של עיר ומנתה אז 18,000 תושבים. בשנים האחרונות, עם גידולה המואץ, הפכה לעיר הרביעית בגודלה בארץ.

1907 - ראשון-לציון מושבה בת 25 שנה	2005 - עיר בת 123 שנה
שטח: 12,909 דונם	כ- 60,000 דונם
מס' תושבים: 909	כ- 230,000
מס' בתים: 65	מעל 50,000
תחבורה: עגלות, דיליז'אנס	כ- 75,000 כלי רכב ממונעים
בתי-ספר: 1 יסודי, 200 תלמידים תלמוד תורה	51 בתי"ס יסודיים - כ- 20,000 תלמידים 16 חט"ב - כ- 9,000 תלמידים 11 חטיבות עליונות - כ- 9,000 תלמידים המכללה למנהל - 9,000 סטודנטים
גני ילדים: 1 גן ילדים - 37 תלמידים	242 גנים - כ- 8,000 תלמידים
ניצול קרקע לחקלאות: 90 %	34 % חקלאות, פארקים וגנים
ניצול קרקע לתעשייה ומלאכה: יקב, 75 בעלי מלאכה ונותני שירותים, 71 חנויות	כ- 800,000 מ"ר

1. אנציקלופדיה כללית כרטא 1998.
2. אפרים ומנחם תלמי (1982), לקסיקון ציוני, ספריית מעריב.
3. עיריית ראשון-לציון, המרכז לתכנון אסטרטגי ומידע (2004), שנתון סטטיסטי מס' 19.
4. ז. וולחונסקי, ליובל החמישים תרמ"ב-תרצ"ב.

הברון בנימין אדמונד דה-רוטשילד (1854-1934)

הברון בנימין אדמונד דה רוטשילד

אדמונד, צעיר בנו של גיימס דה-רוטשילד, שהיה מייסד הענף הצרפתי של משפחת הבנקאים רוטשילד, נולד בפריס וחי בה כל חייו. במשך שמונה-עשרה שנים, משנת 1882 ועד 1900 היה התומך העיקרי במתיישבים היהודיים בארץ-ישראל ונודע בכינוי "הנדיב הידוע". הברון ביקר בארץ חמש פעמים כדי לעמוד מקרוב על התפתחותן של המושבות ועל פעילות מנגנון הפקידות שהקים לניהול המושבות. שיטת ניהול זו שנקראה "אפורופוסות" עוררה ביקורת חריפה בקרב איכרי המושבות שסירבו לקבל את מרותה, ובמקרים אחדים הובילה למרד נגד הפקידים. שיקולי הדעת המקצועיים והכלכליים של אנשי הפקידות לא תמיד עמדו במבחן המציאות, כי לא הותאמו לתנאי הארץ והסבו אכזבות מרות לאיכרים ולברון. במושג "פקידות" נכללו, בנוסף למנהלי המושבות, שזכו לעיקר שימת הלב והביקורת גם אגרונומים, גננים, טכנאים, מהנדסים ומורים. אמנם המושבות שבהנהגת הפקידות לא הצליחו להגיע לעצמאות כלכלית, אך תמיכת הברון מנעה את התמוטטותן ואפשרה את המשך קיומן של מפעל ההתיישבות כבסיס להתפתחותן של היישוב היהודי בארץ-ישראל.

בראשון-לציון

מעורבותו של הברון במפעל ההתיישבות בארץ-ישראל החלה בעקבות פגישתו עם יוסף פתברג, שליח המושבה ראשון-לציון. בעקבות פגישה זו תרם הברון למושבה סכום של 25,000 פרנק להשלמת חפירת הבאר. במשך השנים נבנו בכספו היקב, בית הכנסת, בית המרחץ, גן הילדים, בית הספר וכן מבני ציבור אחרים. בהדרכת גנניו ופקידיו של הברון ובמימונו ניטעו כרמים במושבה והוקמה תחנת ניסיונות חקלאית. בשנת 1934, משנודע דבר מותו של הברון רוטשילד, הכריז ועד המושבה על שלושים ימי אבל, וביזמת מנהל היקב יעקב שפירא הוקמה ב-1935 אנדרטה לזכרו והרחוב הראשי במושבה נקרא על שמו.

שדרת הדקלים בגן המושבה, 1927

תרומת מעשר
ביקב של
ראשון-לציון

בציר בראשון-לציון

1. רב-ערך, לקסיקון סטימצקי- אנציקלופדיה שימושית למאה ה-21 (1997), הוצאת סטימצקי.
2. רן אהרנסון, לכו ונלכה (2004), הוצאת יד יצחק בן-צבי.
3. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, אוסף צילומים.
4. דן גלעדי ומרדכי נאור, רוטשילד, 1981, הוצ' כתר.

הדגל

פאני מאירוביץ

ישראל בלקינד

לכל מדינה, עם או תנועה דגל המבטא את אמונתם, את אופיים ואת שאיפותיהם.

דגל ישראל הוא יריעת בד לבנה, שני פסי תכלת לאורכה ומגן דוד תכול במרכזה. גלגולים רבים עבר דגל הלאום עד שנתקבל כדגל מדינת ישראל.

1885 - דגל תכלת-לבן שבמרכזו מגן-דוד הונף לראשונה בתולדות האומה במלאת שלוש שנים לראשון-לציון (ט"ו באב תרמ"ה). ישראל בלקינד ופאני מאירוביץ עיצבו את הדגל לחגיגה: "יריעת אריג לבנה, שתיים-שתיים רצועות של תכלת משני קצותיה, דוגמת הטלית שלנו, ומגן-דוד של תכלת באמצע".* הדגל נישא בראש תהלוכת הילדים בידי אוסוביצקי, פקיד הברון רוטשילד, הרכוב על חמור.

1891 - דגל כחול-לבן הונף בנס-ציונה. היה זה דגל שבמרכזו מגן-דוד מוזהב ובשוליו רקומות המלים "שאו נס ציונה", ונשא אותו מיכאל הלפרין, מאנשי העלייה הראשונה.

1897 - דגל כחול-לבן הונף בקונגרס הציוני הראשון בבאזל בידי דוד וולפסון, הנשיא השני של ההסתדרות הציונית העולמית. הדגל התקבל כדגלה של התנועה הציונית.

כעבור כחמישים שנה, בכ"ה בתשרי תש"ט (28 באוקטובר 1948) נקבע דגל זה כדגלה של מדינת ישראל לפי החלטת מועצת המדינה.

*מתוך מכתבו של ישראל בלקינד אל זאב דובנוב, ראשון-לציון, 1885, תרגום מרוסית א' דרויאנוב.

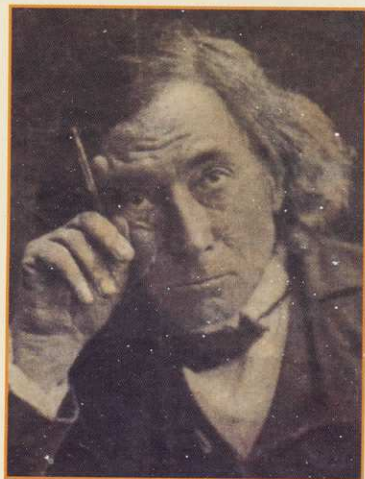
1. רב-ערך, לקסיקון סטימצקי- אנציקלופדיה שימושית למאה ה-21 (1997), הוצאת סטימצקי.

2. www.knesset.gov.il/lexicon/

3. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, תיק נושא, הדגל.

4. יואל רפל "משורר חולם על דגל", עת-מול, כרך ט, גיליון 3 (53), שבט תשמ"ד 1984 עמ' 9-10.

התקוה - ההמנון הלאומי

נפתלי הרץ אימבר, 1856-1909

ההמנון הלאומי "התקוה" נכתב בידי המשורר נפתלי הרץ אימבר (1856-1909) וראה אור בקובץ שיריו "ברקאי" שפורסם בשנת 1886. במקור נקרא השיר "תקותנו" והיו בו תשעה בתים המבטאים את ערגתו של עם ישראל למולדתו ואת תקותו לשוב אל ארץ אבותיו. אימבר החל לכתוב את שירו ביאסי שברומניה ובהגיעו לארץ-ישראל הוסיף לשיר בתים אחדים. בשנת 1883 שהה כשלושה חודשים בראשון-לציון, בבית המייסד שרגא פייבל היסמן וחבר שירים ומאמרים על המושבה.

בראשון-לציון

כשיצא לאור קובץ השירים "ברקאי" חי בראשון-לציון המוזיקאי ליאון איגלי. הוא נטל את השיר "תקותנו" והלחין לכל בית מנגינה שונה, כך שקשה היה לשיר אותו.

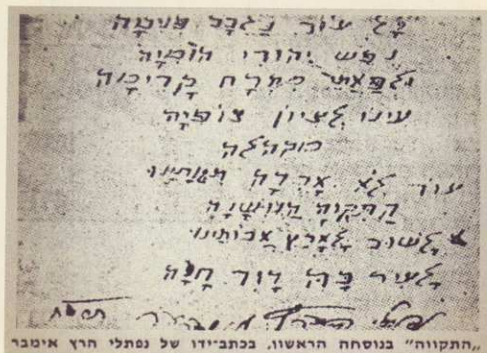
הלחן המוכר לנו כיום הלחן המוכר לנו כיום, נקבע כעבור שנה, ב-1887.

שמואל כהן, איכר מראשון-לציון שזכר את השיר העממי-רומני "עגלה ושוררים" ("קרול קו בוי") התאים את הלחן העממי לבתי שירו של אימבר. הלחן החדש התקבל בשמחה בקרב איכרי המושבה וצעיריה ומכאן נפוץ בכל רחבי הארץ ומחוצה לה. בשנת 1895 הופיע השיר לראשונה בשם "התקוה" לאחר שבלקנד, לובמן ויודילוביץ, מורים מראשון-לציון הכניסו בו תיקונים בהסכמת אימבר. הנוסח המושר כיום קצר יותר והוא נערך על-ידי המורה י"ל מטמן-כהן בראשון-לציון, בשנת 1905.

מטמן-כהן הוציא מן השיר את המשפט "לשוב לארץ אבותינו לעיר בה דוד חנה" וקבע תחתיו את המשפט "להיות עם חופשי בארצנו ארץ ציון וירושלים". את המשפט "התקוה הנושנה" החליף ב"התקוה בת שנות אלפיים". השיר הוכר כהמנון התנועה הציונית, ובקונגרס הי"ח (1933) הוכרז כהמנון הרשמי של התנועה. עם קום המדינה בשנת תשי"ח התקבל השיר כהמנון הלאומי של מדינת ישראל. ביום כ"ו בחשוון התשס"ה, 10 בנובמבר 2004 עוגן בחוק ונקבע כהמנון הלאומי של מדינת ישראל לעד.

שיר האיכרים הרומני (בעיבודו של ג. מופוביץ'), שנעימות הותאמה למילות "התקוה"

"התקוה" בנוסחה הראשון, בכתביו של נפתלי הרץ אימבר

1. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, התקוה, תיק הנושא.

2. אליהו הכהן, "כיצד הפכה 'התקוה' להמנון, עת-מול, כך ד גיליון 2 (22) חשון תשל"ט (1978) עמ' 3-5.

קרן קימת לישראל

מוסד שהקימה ההסתדרות הציונית בקונגרס החמישי (1901) על פי הצעתו של פרופ' צבי הרמן שפירא. מטרת הקרן - איסוף תרומות לרכישתן של אדמות ארץ-ישראל והעברתן לרשות העם היהודי. האדמות שנרכשו על-ידי הקרן הקימת לישראל נועדו להתיישבות יהודית, הן שייכות ללאום היהודי ולפיכך אינן ניתנות למכירה.

באמצעות תרומות שנאספו בדרכים שונות, ביניהן "הקופסה הכחולה" (קופת תרומות שהפצה קק"ל בבתי ספר ובמוסדות ציבוריים), נרכשו יותר ממיליון דונם אדמה בכל חלקי הארץ, הוכשרו קרקעות להתיישבות יהודית חקלאית, יובשו ביצות וניטעו יערות. לאחר קום המדינה התרכזה פעילות הקרן הקימת לישראל בפריצת דרכים, בייעור, בהשבת הקרקעות ובבניית מאגרי מים, ולאחרונה גם בשיפור איכות הסביבה. עד היום נשמר העיקרון הבסיסי לפיו אין למכור את אדמות הלאום שרכשה הקק"ל והן נמסרות בחכירה לזמן קצוב.

בראשון-לציון

בשנת תרמ"ט (1889), שתים עשרה שנים קודם להיווסדה של קרן קימת לישראל, ייסדו בני המושבה "על ההר בצל השקמה" אגודה בשם "קרן קימת" שמטרתה הייתה גאולת קרקעות. הכנסות האגודה שנקראו "כספי האוצר" באו מתרומות חברים, ממתנות נדיבים ו"מפירות הכרם" והיו קודש לרכישת אדמה. האגודה הצליחה לאסוף כ-30,000 פרנק והפקידה אותם בבנק "קרדיט לאונה" בסניף יפו, בחשבוננו של ראש הוועד הפועל ביפו - יהודה לייב בינשטוק.

עם פטירתו של בינשטוק, שלא הותיר אחריו צוואה או יורשים, נותר הכסף בבנק כאבן שאין לה הופכין.

כתוצאה מכך התפרקה האגודה בשנת 1894.

ברכה אישת ליום הולדתה של ניצה הורוביץ

קופת קרן קימת לישראל

כרטיס ברכה ליום הולדת

1. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, קרן קימת ג'.
2. אפרים ומנחם תלמי (1982), לקסיקון ציוני, ספריית מעריב.

אליעזר בן-יהודה (1858-1922)

אליעזר בן-יהודה

מחיה הדיבור העברי בעת החדשה. נולד בלושקי שבליטא ונפטר בירושלים. בהשפעת מלחמות השחרור של העמים הבלקניים (1877) הגיע להכרה כי גם לעם היהודי מגיעה מדינה עצמאית משלו. בשנת 1879 פרסם בעיתון "השחר" הוותאי את מאמרו "שאלה נכבדה", במאמרו זה ניסח לראשונה את רעיון תחיית ישראל בארצו. בשנת 1881 עלה לארץ-ישראל, השתקע בירושלים ובה ניהל פעילות מגוונת: חידש מילים (כ-1300), יצר סגנון כתיבה חדש בעברית והפיץ את הדיבור העברי בהגיה הספרדית, כדי שיהיה שגור בפי כל. בזכות מאבקיו הבלתי מתפשרים במתנגדים להחייאת הלשון העברית, תוך מתן דוגמה אישית בביתו, תרם בן-יהודה תרומה מכרעת להפיכת העברית משפת ספרים לשפה חיה, נכתבת ומדוברת בישראל.

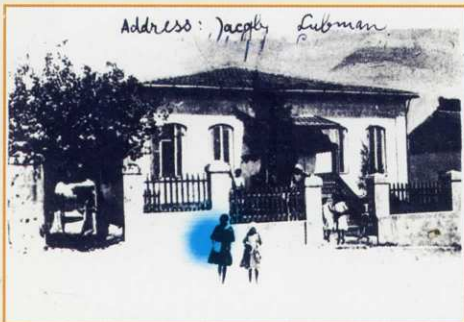
בן-יהודה היה מייסדן של אגודות לתחיית השפה ובהן "תחיית ישראל" (1882), "שפה ברורה" (1889), "ועד הלשון" (1904) ואחרות, והתפרנס מכתבה בעיתונים ("חבצלת") ומעריכתם ("הצבי", "האור", "השקפה" ועוד). אליעזר בן-יהודה ניהל מאבקים מרים נגד שיטת ה"חלוקה" (תמיכה כספית של יהודי התפוצות ביישוב הישן) ועורר בכך את זעמם של החרדים אנשי היישוב הישן. אלה הלשינו עליו בשנת 1893 והוא נתפס כמורד במלכות. בן-יהודה נידון לשנת מאסר, ואף כי זוכה לאחר מכן נסגר עיתונו למשך כשנה. בשנותיו האחרונות התמסר לחיבור מילונו ההיסטורי הגדול "מילון העברית הישנה והחדשה".

בראשון-לציון

יחסים מיוחדים נרקמו בין אליעזר בן-יהודה לראשון-לציון. ביום שבו נוסדה המושבה נולד בנו הבכור בן-ציון, שנודע בגרותו כאיתמר בן-אבי. כשהרגיש בן-יהודה שצר לו המקום בירושלים וכשהיה זקוק לעידוד נהג לבקר בראשון-לציון ולהתארח בבתי ידידיו, בראשם דוד יודילוביץ. יחד עם יודילוביץ וגרזובסקי הוציא לאור את עיתון הילדים "עולם קטן" (1892-1894). איכרי ראשון-לציון שאבו ממנו את המסירות לשפה העברית ובהשפעתו הקימו את בית-הספר הלאומי במושבה, שבו לימדו את כל המקצועות בשפה העברית - הוא בית הספר "חביב" הפועל בעיר עד היום.

תלמידי ומורי בית-הספר העברי הראשון, 1897

בית הספר העברי הראשון, ראשית המאה ה-20

1. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, תיק אישי, אליעזר בן-יהודה, אוסף תצלומים.
2. יוסף לג. "תחיית הלשון העברית בראשון-לציון 1882-1914", קתדרה, 103 ניסן תשס"ב 2002, עמ' 85-130.
3. רב-ערך, לקסיקון סטימצקי-אנציקלופדיה שימושית למאה ה-21 (1997), הוצאת סטימצקי.

בנימין זאב (תיאודור) הרצל (1860-1904)

חוזה מדינת היהודים. עיתונאי, סופר ומדינאי, מייסד ומנהיג התנועה הציונית ואבי הציונות המדינית. הרצל נולד בבודפשט בירת הונגריה ובצעירותו עברה המשפחה לווינה.

בשנים 1891-1895 שימש כתב העיתון "נויה פרייה פרסה", וכשליחו בפריס היה עד למשפט דרייפוס. המשפט חידד את מודעותו לבעיית הקיום היהודי בעולם והביא אותו לניסוח הפתרון הרצוי לה. בשנת 1896 פרסם את ספרו "מדינת היהודים", שבו קבע את העקרונות המעשיים ואת הדרכים לפתרון הבעיה בדרך מדינית - הקמת מדינה ליהודים בהסכמה בין-לאומית.

כעבור שנה, באוגוסט 1897, כתס הרצל בבאזל שבשווייץ את הקונגרס הציוני הראשון, ייסד את ההסתדרות הציונית וקיבל את אישורה ל"תכנית באזל".

באמצעות פעילות דיפלומטית ענפה ניסה הרצל להשיג מהשלטון העות'מאני "כתב זכויות מלכותי" - צ'ארטר להתיישבות יהודים בארץ-ישראל. לצד פעילותו המדינית ייסד עיתון שנועד להיות כלי ביטוי לתנועה הציונית "די וועלט" (העולם), והקים בנק למימון פעילותה. כמו כן הוסיף לפרסם מיצירותיו הספרותיות. בשנת 1902 פרסם את הרומן האוטופי "אלטנוילנד", שנקרא בעברית "תל-אביב", ובו תיאר את ארץ-ישראל עשרים שנה לאחר כינונה כמדינת היהודים. ברומן זה חזה הרצל מדינה מפותחת מבחינה טכנולוגית ותרבותית המושתתת על עקרונות של צדק וסובלנות. לאחר כישלון מגעיו עם הסולטאן התורכי קיבל הרצל את הצעת בריטניה לכונון מדינה ליהודים במזרח אפריקה, הצעה שלימים נודעה בשם "תכנית אוגנדה". הרצל נפטר ביום כ' בתמוז תרס"ד (1904). כעבור 45 שנים הועברו עצמותיו למדינת ישראל ונטמנו בירושלים, בהר הרצל הנושא את שמו.

בראשון-לציון

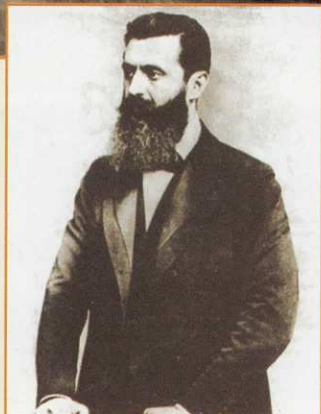
בשנת 1898, בתקופה שבה ניסה לגייס את תמיכת מנהיגי העולם לתכניתו, הגיע הרצל לארץ-ישראל ונפגש במקוה ישראל עם הקיסר הגרמני וילהלם-ה-2. בדרכו לירושלים ביקר במושב ראשון-לציון, שתי יין מיקבי המושבה, ביקר בבתי האכרים והאזין לנגינת האורקסטרה בקבלת הפנים המפוארת שנערכה לכבודו בבית העם. על התרשמותו מהביקור כתב ביומנו: "בשביל כפר עני הרי זה מושב אמיד למדי".

mit grossem Interesse habe ich die Industriecolon.
Einrichtungen von Rindon le zion betrachtet
möge uns hier aus nur Segen für unsere
armen Brüder kommen.
Rindon 27 octobre 1898
Dr. H. Herzl

כתב ידו של הרצל בספר האורחים ביקב 1898

ביקור הרצל בראשון-לציון
26 באוקטובר 1898

בנימין זאב הרצל

1. www.cet.co.il/history

2. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, תיק אישי, בנימין זאב הרצל, אוסף תצלומים.

3. אפרים ומנחם תלמי (1982), לקסיקון ציוני, ספריית מעריב.

העלייה השנייה (1904-1914)

בשנים 1904-1914 עלו ממזרח אירופה כ- 40 אלף עולים. זאת עקב המצוקה הכלכלית והפוגרומים שהתחוללו בעשור הראשון של המאה, שהידוע בהם אירע בקישינב. גורמים נוספים לעלייתם היו האכזבה מ"תכנית אוגנדה" (הצעת הרצל להקמת מדינה יהודית במזרח אפריקה), גיוס צעירים יהודים לצבא רוסיה במלחמתה ביפן והמהפכה נגד הצאר. הקבוצה הטלטלת ביותר בין העולים אשר השפיעה על התפתחות החברה הישראלית בתקופות מאוחרות יותר צמחה על רקע המהפכות ברוסיה, הפנתה עורף לדת והאמינה בגאולה לאומית וביצירת חברה חדשה, שוויונית וצודקת. עולים אלו שאפו לחיי עבודה כפועלים שכירים וחרתו על דגלם את כיבוש העבודה העברית, כיבוש השמירה העברית וטיפוח מעמד הפועלים. לצורך כך הקימו שתי מפלגות - "הפועל הצעיר" ו"פועלי ציון" - ופעלו במסגרותיהן.

הם ייסדו את הקבוצה והקיבוץ כצורות התיישבות המתבססות על שיתוף, על שוויון ועל עבודה. כמו-כן הקימו גם את ארגוני השמירה "בר-גורא" ו"השומר".

בשלהי העלייה השנייה הגיעו לארץ-ישראל כאלפיים עולים מתימן. הם נענו לקריאתו של שמואל יבנאלי, אשר יצא בשליחות המשרד הארץ-ישראלי לתימן במטרה לעודד את היהודים לעלות לארץ.

בראשון-לציון

לראשון-לציון הגיעו פועלים רבים מקרב עולי העלייה השנייה והם נקלטו בעבודה חקלאית וביקב. אך עד מהרה התחוללו עימותים בתם לבין האיכרים הוותיקים על רקע "עבודה עברית" וזכויות עובדים, עימותים שהובילו עד השבתת העבודה ביקב.

בשנים 1909-1912 הגיעו לראשון-לציון שתי קבוצות עולים מתימן - מהעיר חידאן ומהעיר שרעב. הם נקלטו בעבודות החקלאיות וביקב וייסדו את השכונות "שיבת ציון" ו"נוה ציון".

עם קבוצת עולים זו נמנו אברהם טביב, חבר הכנסת הראשונה של מדינת ישראל, ואחיו הסופר מרדכי טביב.

פועל חימני ביקב

ועד החקלאי ראשון-לציון

לכ"ה א'

האגודה הכללית של מרדכי מושבתנו שנתקיימה ב-24.5.38 דנה ע"ד שאלת הנגרת העבודה העברית במרדכי ואשרה את עבודת העבודה. שבתה לחלית וז' במסערה החקלאית והספירה עליה ועל תוכני החקלאי לעשות את כל המאמצים הדרושים לשם הגדלת מספר העובדים העברים על יסוד ההחלטה האומרת: - שכל יום עבודה בענף הפרדסנות יעסיק כל מרדכי מרדכי עברים במדה מקסימלית עד למינימום 50%.

הועד החקלאי וועדת עבודה קוראים לכל צבור הפרדסנים ולכל אחד ואחד שלא יחישו לנכות הקריאה של המועלים העברים מחוסרי עבודה ורעבים ללחם ושיקיימו את ההחלטה הנ"ל הנובעת מתוך רצון שלא ימצא אף מועל אחד במושבתנו בימים מרופים אלה בלי עבודה.

הועד החקלאי וועדת עבודה יבקרו את הפרדסנים ואת הפרדסנים ומכילים תוקף שיחישו על הצלחה מלאה בשם פועלי וז'.

הועד החקלאי

קריאה לעבודה עברית

חברי העלייה השנייה

1. דן גלעדי, מתוך "עידן" מס. 4 (בעריכת מרדכי נאור) יד יצחק בן-צבי תשמ"ה.
2. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, אוסף התצלומים, הועד החקלאי, ג'1

ניל"י - נצח ישראל לא ישקר

(שמואל א', ט"ז 29)

נעמן בלקינד

אבשלום
פינברג

איתן בלקינד

אליהו רנה מזי"א

ארגון ריגול יהודי שפעל בארץ-ישראל בשנים 1915-1917, במהלך מלחמת העולם הראשונה. ארגון ניל"י הקיף חברים וחברות ממושבות ארץ-ישראל.

בראש הארגון עמדו אהרן אהרנסון, אבשלום פינברג, שרה אהרנסון ויוסף ליזנסקי. מטרתם הייתה לסייע לצבא הבריטי לכבוש את ארץ-ישראל מידי התורכים, שדיכאו את תושבי הארץ, התעללו בהם והתנגדו למפעל הציוני. מנהיגי ניל"י קיוו כי בתום המלחמה, בתמורה לסיוע זה, יתנו הבריטים את ארץ-ישראל לעם ישראל.

שורה של תקלות בלתי צפויות הביאה לחשיפת שורה של תקלות בלתי צפויות הביאה לחשיפת הארגון. רוב חבריו נתפסו והואשמו בבגידה ובהעברת מידע רב-ערך למפקדה הבריטית במצרים. וזה היה גורלם של חברי הקבוצה: * **שרה אהרנסון** מזיכרון-יעקב התאבדה בירייה לאחר שעונתה בידי חוקרים אכזריים, מחשש שלא תעמוד בעינויים ותגלה את סודות הארגון.

* **אהרן אהרנסון** מזיכרון-יעקב נספה בתאונת מטוס מסתורית מעל לתעלת למאנש.

* **יוסף ליזנסקי** ממטולה נתלה בדמשק.

אנשי ראשון-לציון

* **נעמן בלקינד** נתלה בדמשק לצד יוסף ליזנסקי. עצמותיהם הובאו לקבורה בראשון-לציון, על-פי צוואתם (צוואתו המקורית נמצאת במוזיאון ראשון-לציון).

* **אבשלום פינברג** נרצח במדבר סטיי בידי בדואים שעבדו בשירות התורכים. הוא היה בדרכו למצרים כדי לחדש את הקשר שנותק עם המפקדה הבריטית.

* **אליהו רנה מזי"א** ישב בכלא. עם הכיבוש הבריטי ברח לירדן, חלה בדלקת ריאות ומת.

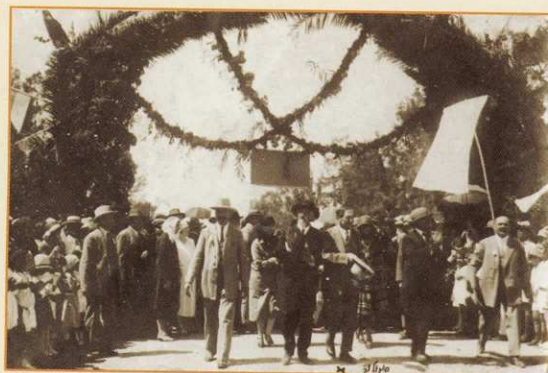
* **אבשלום פיין** נתפס ע"י התורכים. במשפט העמיד פני טיפוש שאינו יודע דבר ויצא זכאי. חזר לראשון-לציון, בנה בית, הקים משפחה והיה פעיל ציבור.

* **איתן בלקינד** נידון למוות, אך בזכות גילו הצעיר (תשע-עשרה) לא הוצא להורג אלא נכלא לשנה. עם הכיבוש הבריטי הצליח להימלט מהכלא, חזר לראשון-לציון, הקים משפחה ובנה במושב בית ואף ראינוע על שם אחיו - "ראינוע נעמן". היה פעיל ציבור ונפטר בשיבה טובה.

1. איתן בלקינד (1997) "כך זה היה", הוצאת משרד הביטחון, ההוצאה לאור.
2. אליעזר לינבה, ד"ר יוסף נדבה, יורם אפרתי (עורכים) (1980) ניל"י תולדותיה של העזה מדנית, הוצאת שוקן.
3. אפרים ומנחם תלמי (1882) לקסיקון ציוני, הוצאת ספריית מעריב.
5. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, אוסף אישי, בלקינד שמשון ופנתה א-2-3.

הצהרת בלפור, ב' בנובמבר 1917 (2.11.1917)

במכתב ששיגר שר החוץ הבריטי הלורד ארתור גיימס בלפור פורסמה החלטת ממשלת בריטניה וזו לשונה:

"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל ותשתדל במיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו, בתנאי ברור שלא ייעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויותיהן האזרחיות והדתיות של עדות לא-יהודיות בארץ-ישראל או בזכויותיהם ובמעמדם המדתי של יהודים בכל ארץ אחרת".

הצהרה זו הידועה כ"הצהרת בלפור" היא ניצחון פוליטי ומוסרי חשוב לציונות משום שהכירה במטרות הציונות ובזכות העם היהודי לכוון לעצמו בארצו ישות מדינית. ההצהרה קיבלה את הסכמת המעצמות ונכללה מאוחר יותר בכתב המנדט הבריטי (ייפוי כוח שניתן לממשלת בריטניה ביולי 1922 מאת מועצת חבר הלאומים כדי להגשים את המטרות הכלולות בהצהרת בלפור ולסייע להקמת הבית הלאומי ליהודים בארץ-ישראל).

ביקור הלורד בלפור
בראשון-לציון
1925

גנרל ויליאם מלדרום
עמד בראש החטיבה
הניו-זילנדית ששחררה
את ראשון-לציון

חיילי היחידה הניו-זילנדית בראשון-לציון

בראשון-לציון

את הבשורה על הצהרת בלפור הביאו לראשון-לציון חיילי החטיבה הניו-זילנדית בפיקודו של גנרל מלדרום, שכבשו את אזור ראשון-לציון מידי התורכים ביום 14 בנובמבר 1917.

כעבור שנה בדיוק נחוג בראשון-לציון "יום מתן הדקלרציה" (ההצהרה) בדגלים ובתאורה חגיגית, ומדי שנה בשנה ציינה המושבה את יום הזיכרון לחללים הניו-זילנדים שנפלו במערכה לשחרור העיר מעולו של השלטון העות'מאני.

1 ארכיון היסטורי ראשון-לציון, אוסף תצלומים.

www.jafi.org.il.2

הזכות לשוויון - שוויון זכויות לנשים

השוויון הוא ערך בסיסי בכל תפיסה דמוקרטית, ופירושו שבני האדם שווים וכי אסורה כל אפליה מטעמים כגון מין, לאום, דת וגזע. הזכות לשוויון ואיסור האפליה מעוגנים בכמה תחומים:

בתחום המשפטי - שוויון בפני החוק.

בתחום הפוליטי - הזכות לבחור ולהיבחר כך שלכל בוחר קול אחד וכל הקולות שווים בערכם בקלפי.

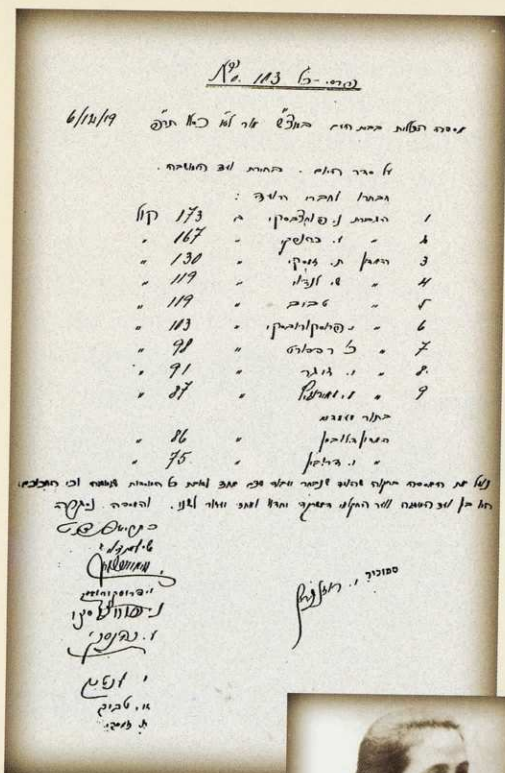
בתחום החברתי - שוויון מעמדי והיעדר מחסומים חברתיים, המאפשרים שוויון הזדמנויות.

שוויון זכויות לנשים

בעקבות מאבקים של תנועות הנשים, החלו מדינות המערב לחוקק חוקים המבטיחים שוויון זכויות לנשים ולעיתים גם העדפת נשים (אפליה מתקנת), וכך גם במדינת ישראל.

המאבק לשוויון הנשים בראשון-לציון

בשנת 1917 החלו נשות ראשון-לציון לדרוש זכות בחירה לוועד המושבה. בבחירות של שנת 1919 השיגו הנשים זכות לבחור ולהיבחר ובתמיכתן נבחרו נחמה פוחצ'בסקי ועדינה כהנסקי לוועד המושבה. נחמה נבחרה ברוב קולות לעמוד בראש הוועד. ב-1956 נבחרה חנה לוינ' לראשות העיר והייתה לראשה הראשונה במדינת ישראל שזכתה בתפקיד זה. חנה לוינ' כיהנה כראש העירייה עד 1960.

פרוטוקול הבחירות לוועד המושבה, 1919

נחמה פוחצ'בסקי
איכרה וסופרת עברייא ראשונה
לוחמת לשוויון זכויות לנשים

ראש העירייה חנה לוינ'

1. lib.cet.ac.il/pages
2. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, פרוטוקול ועד המושבה, ע' 17-1.
3. רחל גרומן- משה פלג, (1995), דמוקרטיה ישראלית שיעורים באזרחות לבתי-ספר תיכוניים.
4. www.cet.ac.il

העלייה החמישית (1932-1939)

בשנים 1932-1939, בעקבות הגזרות הכלכליות במזרח אירופה ועליית המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה הגיעו לארץ כ-215 אלף יהודים, מחציתם מתחת לגיל 45.

העולים - משפחות, רווקים, פועלים, אנשי המעמד הבינוני ובהם בוגרי אוניברסיטאות, אמנים ובעלי מקצועות חופשיים וכן צעירים שהגיעו במסגרת "עליית הנוער".

בעלייה זו בלטו עולים מגרמניה (שבארץ זכו לכינוי ה"יקים") אשר פנו להתיישבות חקלאית פרטית ושיתופית. הם הקימו יישובים חקלאיים חדשים כמו רמות השבים ונהריה ותרמו למודרניזציה ולקידומו של היישוב מבחינה תרבותית, טכנולוגית ותעשייתית. עלייה זו העלתה את רמת השירותים בארץ ואת המודעות לאיכות הסביבה ואיכות החיים.

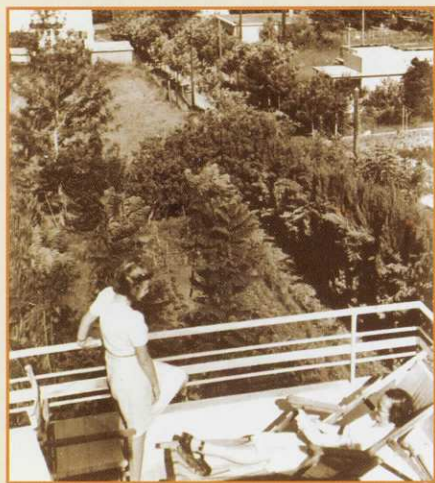
בראשון-לציון

אנשי העלייה החמישית שהגיעו לראשון-לציון הקימו בשנת 1933 משק חקלאי משותף שנקרא "גן הרצל". בתקופתם התפתח אזור התעשייה והוקמו בו מפעלים כמו "אוקבה", "שרף", "בירה נשר", "גביש" ועוד.

הם יזמו הקמת בתי-קפה כחלק מתרבות הפנאי, קידמו את שירותי הבריאות ותרמו לאיכות הרפואה, התרבות והספורט ולטיפול איכות החיים במושבה.

בעבודה בגן-הרצל, שנות השלושים

ניצול שעות הפנאי בגן הרצל

מפעל אוקבה לסכיני גילוח בראשון-לציון, 1937

1. אפרים ומנחם תלמי (1982), לקסיקון ציוני, ספריית מעריב.
2. חלמיש אביבה, מבית לאומי למדינה בדרך - היישוב היהודי בא"י בין מלחמות העולם, האוניברסיטה הפתוחה, יחי' 8, עמ' 38-8.
3. ארכיון היסטורי ראשון-לציון, אוסף תצלומים, שכונת גן-הרצל, ג' 41.

כ"ט בנובמבר 1947

ב-29 בנובמבר 1947, ברוב של שלושים ושלושה קולות (לעומת שלושה עשר מתנגדים ועשרה נמנעים), התקבלה בעצרת הכללית של האומות המאוחדות (האו"ם) החלטה בדבר חלוקת ארץ-ישראל לשתי מדינות עצמאיות: יהודית וערבית, והקמת אזור נפרד סביב העיר ירושלים שיימצא בשליטה בין-לאומית. ההחלטה נראתה כסוללת את הדרך ללגיטימציה בין-לאומית של התנועה הציונית ולכיתון מדינה יהודית עצמאית. עם הישגת תוצאות ההחלטה פרצו המוני היהודים בארץ-ישראל לרחובות בשמחה ובריקודים.

בראשון-לציון

"מבקר של ה-29 בנובמבר 1947 ועד לשעות המאוחרות של הלילה הייתה נשימתם של כל היישוב העברי בארץ ותושבי המושבה עצורה בחרדתם להחלטת עצרת האו"ם... ליל שימורים היה הלילה הזה. ישישים וישישות, מבוגרים ובני נוער, אנשים, נשים ואפילו ילדי בתי-הספר ישבו רכונים על גבי מקלטי הרדיו והאזינו למהלך ההצבעה בלבבות רועדים".¹

"...כאשר נפוצה הידיעה כי באסיפת האומות המאוחדות הוחלט על הקמת המדינה - יצאו מיד האנשים מבתיים צוהלים ומאושרים. חיש נאספו זקן ונער ובאו אל רחבת המייסדים, מול בית הכנסת...

מנשה מאירוביץ, מברך את התושבים מעל מרפסת ביתו, כ"ט בנובמבר 1947

מכוניות של בית החרושת לבירה "נשר" ... החלו פורקים בקבוקי בירה לרוב, וכל הרוצה בא ושתה. כשגברו גלי השמחה נהרו כל בני המושבה במורד הרחוב ופניהם מועדות אל עבר הבית בוגר אחרון הביל"ויים. על מרפסת העץ הירוקה נראתה דמותו של מנשה מאירוביץ. פניו המצומקים עטורים שערות מכסיפות, מסולסלות, זקנו רוטט ודמעות נושרות בלי הרף על לחיו. בקול רועד בירך אחרון הביל"ויים ברכת שהחיינו כשכל הקהל קורא אחריו בקול אדיר "אמן" ופותח בשירת "התקוה".²

ערביי הארץ לא השלימו עם החלטת האו"ם וניתקו את הדרך מתל-אביב לירושלים ליד הכפר הערבי בית-דגון. לפיכך נפרצה "דרך הביטחון" שעברה ממקוה-ישראל דרך אדמות ראשון-לציון ובה נסעו לכיוון ירושלים במכוניות משורייתות. דברי דואר דחופים ביילו בבול מיוחד שעוצב בראשון-לציון בידי חוה סמואל, ונקרא "הבול המשוריין".

1. דוב חביב לובמן וזרובבל חביב (1971) קורות ראשון-לציון.

2. אברהם שלמון, (1952), ראשון-לציון בת שבעים.

3. www.knesset.gov.il

4. רב-ערך, לקסיקון סטימצקי- אנציקלופדיה שימושית למאה ה-21 (1997), הוצאת סטימצקי.

עם הקמת המדינה נפתחו שערי הארץ לעלייה חופשית של יהודים מכל רחבי תבל: ניצולי שואה ופליטים מאירופה ששרדו אחרי מלחמת העולם השנייה, יהודים מארצות ערב, מאסיה ומאפריקה. המדינה הצעירה התקשתה לקלוט את אלפי העולים. בשנת 1950, לאחר שמוצו פתרונות דיור שונים כמו מחנות הצבא הבריטיים, בתים נטושים של ערבים ומחנות מעבר, הציע לוי אשכול שהיה אז גזר וראש מחלקת ההתיישבות בסוכנות היהודית, להקים ברחבי הארץ מעברות (שנקראו כך כדי להדגיש שמדובר ביישוב זמני). המעברות הוקמו בקרבת יישובים ותיקים או בתחומיהם, בתקווה שבעתיד הלא רחוק יהוו חלק מהם.

בדרך זו קיוו המתכננים לשתף את התושבים הוותיקים במפעל קליטת העלייה וגם לאפשר לתושבי המעברות להשתלב ביתר קלות בשוק העבודה. המעברות היו מורכבות מצריפים, פחונים, בדונים ואוהלים, ובמשך הזמן הפכו חלקן לפרברים של הערים הגדולות.

בראשון-לציון

בשנים 1949-1955 גדלה ראשון-לציון פי שלושה בזכות העלייה. נבנו בה שתי מעברות גדולות, בשיכון המזרח ובנחלת יהודה ב'. תנאי הקליטה היו קשים: בנוסף למצב הכלכלי הקשה וחוסר התעסוקה, סבלו העולים מגשמי זעף, קור עז ואף שלגים. "שיכון המזרח היה בכור שיכוני ומחנות העולים שקמו בראשון-לציון עם הקמת המדינה. ליד גדר התיל של המחנה הצבאי צריפין הוקמו בחיפזון שורת אוהלים קודרים ופרוצים לרוחות וגשמים והחלו לשכן בהם את העולים שהחלו להגיע בהמוניהם למושבה התעשייתית. העולים, רבים מאד מהם מיוצאי מחנות הריכוז ומחנות העקורים באירופה, נדחסו באוהלים אלה עם משפחותיהם..."¹ "בשלהי שנת 1951 החלו להגיע העולים החדשים לנחלת יהודה ונטו בה את אוהליהם וכך נולדה מעברת 'נחלת יהודה'. בין אלה עולים שהגיעו ארצה במסגרת מבצע 'עזרא ונחמיה' מבל. מדי יום ביומו הגיעו למעלה מאלף יהודים מעיראק כשהם נושאים בידיהם רק מזוודה אחת... במקום הוקמו צריפים נוספים ששימשו כמוסדות ראשוניים, כגון משרדי הסוכנות, מרפאה, קופת חולים, טיפת חלב, לשכת הסעד ובתי כנסת. הוקם בית ספר יסודי וכן מועדון ההסתדרות ונבנו חנויות. לכל קבוצת אוהלים הוקצה בית-שימוש שדה וברז מים משותף..."¹

תחנת טיפת חלב
במעברת שיכון המזרח, 1953

המעברה בנחלת יהודה ב'

ראש הממשלה דוד בן-גוריון מבקר במעברה
נחלת יהודה, יולי 1951

ראשונים, כגון משרדי הסוכנות, מרפאה, קופת חולים, טיפת חלב, לשכת הסעד ובתי כנסת. הוקם בית ספר יסודי וכן מועדון ההסתדרות ונבנו חנויות. לכל קבוצת אוהלים הוקצה בית-שימוש שדה וברז מים משותף..."¹

1. אברהם פלג, (1972) ראשונים.

2. יעל אנוך (2001) ישראל בעשור הראשון, עלייה וקליטה, ניתוח סוציולוגי האוניברסיטה הפתוחה.

3. מרדכי נאור, עולם ומעברות, 1948-1952 (1986), הוצאת יד יצחק בן-צבי.

תקופת הצנע

באפריל 1949 הכריזה ממשלת ישראל על הנהגת מדיניות של קיצוב מצרכים חיוניים ופיקוח מלא על מחיריהם, שנודעה בשם "צנע".

מדיניות זו נבעה מן הצורך לספק מזון לרבות העולים החדשים, מן השאיפה ליצור שוויוניות בסיסית בין ותיקים לעולים ומן הצורך בהקצאת משאבים אדירים לביסוס כוחה הצבאי של המדינה הצעירה. על ביצוע מדיניות ה"צנע" הופקד שר האספקה והקיצוב ד"ר דב יוסף, מי שהיה בתקופת מלחמת השחרור מושל ירושלים וצבר ניסיון רב בתפעול מערכות בתנאים קשים של מצור ומחסור. דב יוסף הסביר שהממשלה מבקשת לספק לאזרחיה תפריט יומי של 2700 קלוריות, תוך מתן עדיפות לתוצרת הארץ.

הוכן תקציב מיוחד לאזרח, שכלל הקצבה של מוצרים בסך כ- 6 לירות לחודש:

360 גרם לחם אחיד ליום	750 גרם בשר לחודש
60 גרם תירס ליום	200 גרם גבינה רזה לחודש
60 גרם קמח לבן ליום	12 ביצים לחודש
17 גרם אורז ליום	3.5 ק"ג תפוחי אדמה לחודש
58 גרם סוכר ליום	

האזרחים קיבלו את מוצרי המזון בחנויות המכולת תמורת תלושי מזון. בנוסף הוגבל היבוא של חפצי מותרות לשם הקטנת הגירעון במטבע חוץ. המצב הוליד תופעה של "שוק שחור": מוצרי מזון בסיסיים נמכרו במחירים מופקעים והממשלה ניסתה להילחם בתופעה ולבער את הנגע.

מדיניות ה"צנע" בטלה בהדרגה עד שנת 1957.

בראשון-לציון

בראשון-לציון הונהג "משטר הצנע" אך בזכות מספרם הגדול של חנויות מכולת ומושבים בסביבה לא נצפו תורים ולא היה מחסור.

פנקס תלושי מזון

1. צבי צמרת וחנה יבלונקה, העשור הראשון תש"ח - תשי"ח (1997), הוצאת יד יצחק בן-צבי.
2. דן גלעדי (2002), ישראל בעשור הראשון, מצנע לצמיחה כלכלית, האוניברסיטה הפתוחה.

מוזיאון ראשון-לציון

רח' אחד העם 2, ככר המיסדים, ראשון-לציון

טל' 03-9598862 פקס' 03-9676934